

A salgótarjáni sortűz emlékezete

December 8-án emlékezett Salgótarján városa az 1956-os sortűz áldozataira. A megtorlások időszakának legtöbb áldozatot követelő sortűze napján gyászlobogót húztak a közutak és terrek oszlopaira. A gyászünnepe rangját *Sólyom László* köztársasági elnök adta meg, aki az est főszónoka volt. Az emlékezés a Szent József plébániatemplomban tartott ökumenikus istentisztelettel kezdődött. Innen fáklás felvonulás indult a Vásártérről December 8. térre átnevezett helyre, ahol a sortűz áldozatainak emlékműve és emléktáblája áll. A résztvevők tehát bejárták az 1956-os áldozatok utolsó útját.

Miért és hogyan kellett meghalniuk?

A szovjet hadsereg második intervenciója, a Forgósziel-hadművelet vérbe fojtotta az 1956-os szabadságharcot. Budapesten november 11-én szűnt meg a fegyveres ellenállás. A forradalom célkitűzése miatt folytatott harc nem ért véget, de más eszközökkel folyt az egész országban: a még működő, a forradalom idején törvényesen megválasztott munkástanácsok vezetésével, amelyek kezében még ott volt a sztrájk elrendelésének a lehetősége, továbbá vidéken, a még sok helyütt fennmaradt nemzetőrség, fegyveres csoportok harcai révén.

A szovjet intervenció védelmében létrejött Kádár-kormány hetek alatt megteremtette saját erőszakszervezetét. Ennek magvát a három Forradalmi Karhatalmi Ezred alkotta. Az 1. Forradalmi Karhatalmi Ezredbe a volt ÁVH-sok, pártvezetők, vezető beosztású tartalékos tisztek jelentek. Vattaruhába öltöztették őket, ami a katonák téli viselete volt. Köznyelven ezért hívták a karhatalmistákat pufajkásoknak. A másik két karhatalmi ezredet a katonai akadémiák tisztjeiből állították össze. November végéig befejezték a vidéki karhatalmi alakulatok felállítását is.

1956. december 4-én Uszta Gyula vezérőrnagy, Münnich Ferenc helyettese összehívta a Katonai Tanácsot. Ott eldöntötték, hogy a tüntető tömeg ellen a karhatalmat tömegesen és kíméletlenül bevetik, a tömegre – kizárólag szóbeli parancs kiadásával – tüzet nyitnak. A döntéshozók pontosan tudták, hogy a szabadságharc leverése után a tüntető tömeg fegyvertelen, az államhatalom erőszakos megdöntésére ha akarná, sem lenne képes, a szükség esetén szovjet

Salgótarján, December 8. tér, emlékmű és megyeháza

csapatokkal megerősített karhatalmi alakulatokkal szemben nem támadásra, de még önvédelemre sem képes. Ellenük tehát a fegyveres fellépés, a sortűz katonailag indokolatlan, jogilag bűncselekmény. Bizonyára ezért állapodtak meg abban, hogy a sortűzre mindig a helyszínen és szóban adják ki a parancsot.

A pufajkások általában megféleltek azt elvárásoknak és brutális szerepet játszottak a rendteremtés hónapjaiban. Sorra járták a diákszállókat, munkásszállókat, a falvakat, és gumibottal összeverték mindenkit, aki számukra gyanús volt. Letartóztatták és elhurcolták, olykor megölték a fegyvertelen ellenállás meg nem alkuvó vezetőit.

Salgótarján a brutális, jogellenes fellépés első vidéki helyszíne. 1919-es és 1944-es múltjára hivatkozva ez a bányászváros a munkásmozgalom fellegvárának, a rendszer támaszának számított. A forradalom napjaiban bebizonyosodott, hogy más a propaganda, és más a valóság. Salgótarjánban is megalakult a Megyei Forradalmi Nemzeti Bizottság, majd a nemzetőrség. A kommunista vezetők Csehszlovákiába menekültek. Az ÁVH-sok Karancslapujtő községbe húzódtak, és készen álltak a harcra.

A szabadságharc kitörésekor a salgótarjáni nemzetőrség a lehetőségek határáig harcolt, és szembefordult a volt ÁVH-sokkal és a pufajkásokkal. November 14-én a szovjet alakulatok visszatértek a városba, de ezen a napon a nemzetőrség még sikerrel harcolt a pufajkások ellen. A következő hetekben a megyei munkástanács irányításával a politikai harc folyt tovább. A munkásokat és a városi lakosságot egyelőre nem törték meg a mind nagyobb számban ide vezényelt pufajkások.

A munkásmozgalom fellegvárának hirdetett város ellen brutális megtorló akciót szerveztek. December elején a Nógrád megye területén, így Szécsényben, Kisterenyén megkezdték a forradalom helyei vezetőinek a letartóztatását. Többüket a salgótarjáni rendőrkapitányságra hurcolták.

A város lakossága, illetve a letartóztatott vezetőik kiszabadításáért vidékről érkezők 1956. december 8-án reggel békés tüntetésre gyülekeztek. A város Somoskő felé kivezető útvonal mentén álló Szent József plébániatemplomtól indult el a tömeg zászlókkal: fegyvertelen férfiak, asszonyok, gyerekek, és haladtak a Vásártér felé. Elhagyták a Megyei Tanács épületét, majd elhaladtak egy akkor üres terület előtt (amit szovjet katonák szálltak meg), és megérkeztek a Megyei Rendőrfőkapitányság elé.

A második hullámban indult utánuk a még távolabbi Acélárugvár munkássága. Eléjük azonban a templom előtti útkereszteződésben felsorakozott szovjet harcokcsik áthatolhatatlan gátat emeltek. A Rendőrfőkapitányság elé eljutott legalább kétezer ember csapdába került. Az épületben pufajkások és szovjet katonák, a Megyei Tanács épületében pufajkások, a kettő között két harcokcsival megerősített szovjet katonák álltak készen a tömegmészárlásra.

11 óra tájban a főkapitányság épülete előtt Házi Sándor vezérőrnagy, a megyei karhatalmi ezred parancsnoka rövid beszélgetést folytatott a tüntetőkkel, majd visszatért az épületbe. Ezt követően egy pufajkás a levegőbe lőtt. Távolabb, a Megyei Tanács épületénél az egyik tüntető egy honvédségi gyakorló (töltet nélküli) gránátot hajított el, ami robbant ugyan, de kárt nem okozott. Elszabadult a pokol: lőttek a karhatalmisták, lőttek a szovjet katonák, a harcokcsi tornyán elhelyezett géppuskából is. A pánikban menekülők közül sokan kapták hátukba a golyót.

A vérengzés túlélői nagyon sok halottra emlékeznek. A legismertebb becslés 1989-ben vált ismertté: 131 fő, ez a szám látható a 2006. december 8-án elhelyezett virágkoszorún is. A levéltári kutatások szerint a téren ölték meg 27 személyt. 19 fő a megyei kórházban halt bele sebesülésébe. 46 nevet örökít meg a téren ma látható márványtábla. A sebesültek száma mintegy 150. A háborúban a sebesültek és halottak aránya általában nagyjából 3:1.

1997 januárjában a Legfelsőbb Bíróság a salgótarjáni sortűz elkövetői közül három vádlottat jogerősen börtön- illetve fegyházbüntetésre ítél. A III. rendű vádlott – aki egészségügyi indokok alapján még nem kezdte meg büntetésének letöltését – eljárási kegyelemért fordult a köztársasági elnökhöz. Kegyelmi kérvényét a köztársasági elnök a közelmúltban elutasította.

Salgótarján 1989-től minden évben megemlékezik halottairól. A Vásártéren agyonlőtt 19 éves egyetemi hallgató, Ravasz István emlékét volt iskolája, a salgótarjáni Madách Imre gimnázium őrzi.

Bussa, kopjafa, Z. Urbán Aladár szalagot tűz.
2006. december 9.

parancsnokát, Hadady Rudolfot és helyettesét, Hargitay Lajost. Balassagyarmat felé indultak velük, de az Ipoly menti Hugyagig jutottak csak el, ahol a párttitkár lakásának pincéjébe vetették őket. Ott bestiálisan megkínozták mindkettejüket, majd a felismerhetetlenségig szétlőve vetették az Ipolyba. A pufajkások szökést jelentettek, a két mártír neve nem szerepel a nyilvánartásokban, holttestük nem került elő. Emléküket Hugyagon kopjafa őrzi, mártíriumuk helyszínén 2004-ben emlékkiállítást rendeztek be.

Salgótarjában a volt Megyeház falán a megye 1956-os ismert és ismeretlen mártírjainak bronz táblája örökíti meg nevüket. Hargitay Lajosnak volt gimnáziuma, a bajai III. Béla Gimnázium is emléktáblát állított.

Dr. Marossy Endre

Szakirodalom: *Kahler Frigyes* szerk.: *Sortűzek 1956*. Második kiadás; Antológia Kiadó; Lakitelek 1993. 212 old. – *Kahler Frigyes–M. Kiss Sándor*: *Rejtett dokumentumok. Forrásszemelvények 1956 tanulmányozásához*. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó. Bp. 2006. 643 old. – *Klement Kornél*: *Az én szécsényi 1956-om*. 2006. március 15. ALVO-Verlag, Obernburg, 2006. 34 old. (Internetről letölthető anyag.) – *Marossy Endre*: *1956 fiadnak hagyj örökül*. Tóth Könyvesház és Kiadó Kft. Debrecen 2006. 247 old. – *Szakolczai Attila*: *Az 1956-os forradalom és szabadságharc*. 1956-os Intézet. Bp. 2001. 434 old. – A bajai III. Béla Gimnázium és a salgótarjáni Madách Imre Gimnázium honlapjai.

A téren lelőtt asszonyok egyike a felvidéki Bussa község szülőtte, Varga Jolán. Onnan szüleivel együtt 1947-ben menekült Magyarországra. Későbbi férje, Vámos József a Bussával szomszédos Rárósmulyadról szökött át. Itt házasodtak össze. Vámos József a szécsényi nemzetőrség helyettes parancsnoka volt. December 6-án letartóztatták, utóbb Salgótarjába hurcolták. Felesége a börtönbe akart bejutni, ezért utazott Salgótarjába. Leánya visszaemlékezése szerint a megyeháza előtti autóbuszmegállóban várta a buszt, amikor beérkeztek a tüntetők. A sortűz leterítette, beszállították a Bányakórházba. Édesapja ott már csak a holttestét találta meg. A salgótarjáni sortűz áldozatai, köztük Vámos Józsefné emlékére december 9-én kopjafát emeltek Bussán a ház előtt, ahol gyermekkorában élt.

A salgótarjáni sortűzet követte a miskolci és egrői. December 11-én letartóztatták a Központi Munkástanács vezetőit. December 12-ével elnémult az ország, megteltek a börtönök, az internálótáborok, megkezdődtek a jogi eljárások keretében történő kivégzések.

A salgótarjáni sortűzzel kapcsolatban még egy tragédiára emlékeztünk. December 12-én letartóztatták a salgótarjáni Acélglyár nemzetőrségének pa-